

В-третьих, влияние статуса аккредитованных лабораторий на развитие соответствующих родов, видов судебных экспертиз. Функционирование и поддержание системы менеджмента качества, внедрение судебно-экспертных стандартных операционных процедур в деятельность лабораторий РФЦСЭ стало устойчивой практикой, способствующей приведению к стандартному виду всех элементов деятельности лаборатории, в том числе и методических материалов для производства экспертиз. В качестве примера можно привести лабораторию судебной компьютерно-технической экспертизы и лабораторию судебно-экологической экспертизы, которые одними из первых судебно-экспертных лабораторий ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России были аккредитованы на соответствие международному стандарту *ISO/IEC 17025* «Общие требования к компетентности испытательных и калибровочных лабораторий», а развитие системы менеджмента качества в этих лабораториях способствовало разработке проектов национальных стандартов: ГОСТ Р 57429-2017 «Судебная компьютерно-техническая экспертиза. Термины и определения»

и ГОСТ Р 58081-2018 «Судебно-экологическая экспертиза. Термины и определения».

Деятельность ТК 134 строится в соответствии с Проектом годовых планов, утверждаемых Росстандартом в конце года, предшествующего году разработки проектов стандартов. Поскольку секретариаты ТК 134 и МТК 545 функционируют на базе РФЦСЭ, то в целях методического обеспечения работ по стандартизации в области судебной экспертизы в нём разработана и утверждена редакция 01 «Инструкции для разработчиков проектов национальных и межгосударственных стандартов» (СМК-И-06-2020). Этот документ является частью системы менеджмента качества ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России.

#### Список использованных источников

1. Официальный сайт ФБУ РФЦСЭ при Минюсте России. Стандартизация. Электронный ресурс. URL: [sudexpert.ru](http://sudexpert.ru) (дата обращения: 28.02.2021).
2. Омелянюк Г. Г., Усов А. И. Актуальные проблемы развития судебно-экспертной деятельности // Цифровые технологии в юриспруденции: генезис и перспективы : мат-лы I Междунар. межвуз. науч.-практ. конф. (Москва, 28.02.2020). 2020. С. 107—112.

**В. М. Шевчук,**

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8058-3071>, e-mail: [Shevchuk\\_viktor@ukr.net](mailto:Shevchuk_viktor@ukr.net)

## ПРАВОВІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОСУДДЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

**Анотація.** Досліджено правові, організаційні та методологічні проблеми удосконалення експертного забезпечення правосуддя в Україні. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя, який би враховував усі напрями такої діяльності та сформував нову парадигму принципів роботи судових експертів.

**Ключові слова:** судова експертиза, судово-експертна діяльність, судова реформа, удосконалення експертного забезпечення правосуддя.

**Abstract.** The legal organizational and methodological problems of improving the expert support of justice in Ukraine are studied. The necessity of a comprehensive approach to the reform of the basic legislation on expert support of justice, which would take into account all areas of such activities and form a new paradigm of the principles of forensic experts.

**Keywords:** forensic examination, forensic activity, judicial reform, improvement of expert support of justice.

**Аннотация.** Исследованы правовые, организационные и методологические проблемы усовершенствования экспертного обеспечения правосудия в Украине. Обоснована необходимость комплексного подхода к реформированию базового законодательства по вопросам экспертного обеспечения правосудия, который учитывал бы все направления такой деятельности и мог бы сформировать новую парадигму принципов работы судебных экспертов.

**Ключевые слова:** судебная экспертиза, судебно-экспертная деятельность, судебная реформа, совершенствование экспертного обеспечения правосудия.

В умовах сьогодення для нормативно-правовому регулювання судово-експертної діяльності характерні окремі прогалини та недоліки, наявність яких не сприяє повноцінному забезпеченню гарантій незалежності судового експерта та правильності його висновку. Така ситуація потребує невідкладного вирішення, зважаючи на особливу роль судово-експертної діяльності у контексті проведення судової реформи. Останнім часом постала нагальна потреба у системному вдосконаленні законодавства у сфері судово-експертної діяльності. Наукова спільнота та експерти-практики нині очікують прийняття базового Закону України про судово-експертну діяльність задля створення відповідних умов для належного та ефективного експертного забезпечення правосуддя, надання можливості судовим експертам як державних установ, так і приватним, працювати чесно, прозоро та в умовах професійної конкуренції із урахуванням національних особливостей та міжнародних стандартів.

Тому однією із найбільш визначальних і фундаментальних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-експертної діяльності, пов'язаних з реалізацією принципу чіткої правової визначеності, є проблема якості й ефективності розроблюваного Закону. Розроблення такого законопроекту слід здійснювати на певному методологічному підґрунті [4, с. 1186]. Цьому

твердженню повною мірою відповідає сучасний стан та розвиток судової експертології та криміналістики. Водночас особливої значущості набуває комплексний підхід до реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя, який би враховував усі напрями такої діяльності та сформував нову парадигму принципів роботи судових експертів.

На нашу думку, першочерговим завданням для вирішення проблем реформування базового законодавства з питань експертного забезпечення правосуддя є розроблення концепції базового Закону України про судово-експертну діяльність, яка визначатиме понятійний апарат, принципи судово-експертної діяльності, структуру судово-експертних установ, питання організації діяльності судово-експертних установ і судових експертів, їх правовий статус та повноваження, системний підхід у процесі підготовки та атестації державних і приватних судових експертів, створення самоврядної організації судових експертів, відповідальність за втручання у діяльність судового експерта, гарантії діяльності судових експертів та ін. Існує нагальна потреба в однозначному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону «Про експертне забезпечення правосуддя».

Серед методологічних проблем удосконалення нормативно-правового забезпечення судово-слідчої діяльності та розроблення проєкту такого Закону особливого значення набувають його якості та ефективність. Зі свого боку, ці показники та вимоги доволі суттєво впливають на техніку та на вирішення низки важливих проблем у законотворенні (зокрема, під час розроблення та вдосконалення законодавства про судово-експертне забезпечення правосуддя).

Аналіз та вивчення чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, та запропонованих законопроектів свідчить про те, що вимоги щодо точності та ефективності правових норм законодавства про експертне забезпечення правосуддя не завжди дотримуються, навпаки — суттєво порушуються. Нерідко терміни, за допомогою яких описують окремі поняття, мають певні хиби і можуть тлумачитися неоднозначно. Тому з урахуванням сучасних тенденцій розвитку судової експертології та криміналістики щодо єдиного визначення та конкретизації понять, які вживають у цій галузі, існує нагальна потреба в однозначному термінологічному визначенні понятійного апарату базового Закону. Потребують систематизації та конкретизації права й обов'язки судового експерта, що характеризують його процесуальний статус як учасника процесу, так і правовий статус експерта як посадової особи державної спеціалізованої установи судових експертиз та професійного судового експерта, що не є працівником такої установи [1, с. 223—232].

Із часу прийняття Закону України від 25.02.1994 р. «Про судову експертизу» минуло багато часу, і практика його застосування свідчить, з одного боку, про важливість встановлених ним положень, з іншого — про необхідність удосконалення, що зумовило внесення суттєвих змін, які позитивно позначилися на практиці його застосування. Сьогодні назва та зміст чинного Закону не відповідають

гносеологічним, логічним, лінгвістичним та прагматичним вимогам. У преамбулі Закону зазначено: «Цей Закон визначає правові, організаційні і фінансові основи судово-експертної діяльності», хоча його назва — «Про судову експертизу». Зрозуміло, що різниця у поняттях «судова експертиза» і «судово-експертна діяльність» доволі суттєва, тому Закон повинен мати назву «Про судово-експертну діяльність» або «Про судово-експертне забезпечення правосуддя».

У загальних положеннях Закону потрібно обов'язково роз'яснити зміст основних термінів, що є основою судово-експертної діяльності. Обов'язковим є роз'яснення термінів «спеціальні знання», «судово-експертна діяльність», «державна судово-експертна діяльність», «судова експертиза». Також, на нашу думку, потрібно навести визначення понять «судово-експертний заклад», «керівник судово-експертного закладу», «предмет, об'єкти судової експертизи», «одноособова, комісійна, комплексна, первинна, повторна та додаткова експертизи», «зразки для дослідження». Визначення термінів не повинні дублювати КПК України та інші законодавчі акти.

Крім цього, одним із напрямів удосконалення законодавчо-нормативної бази щодо регулювання судово-експертної діяльності в Україні є конкретизація норм міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи: правил проведення різних видів судових експертиз за дорученням відповідного органу (особи) іншої країни, порядку залучення іноземних фахівців до спільного проведення експертиз, напрямів міжнародної наукової співпраці у сфері судової експертизи та ін.

Як слушно зазначає Е. Б. Сімакова-Єфремян, у зв'язку зі сталими тенденціями інтеграції законодавства України до європейського простору, необхідно переглянути положення щодо міжнародного співробітництва в галузі судово-експертної діяльності, наприклад, в аспекті проведення спільних наукових робіт й організації системи міжнародних стажувань, тренінгів тощо [3, с. 15]. Важливими чинниками для вдосконалення експертного забезпечення правосуддя в Україні є врахування вимог Керівних принципів Європейської комісії з ефективності правосуддя (Керівних принципів *CEPEJ*) та подальша співпраця з *ENFSI*. Відповідно до світової практики судово-експертної діяльності як важливий напрям розвитку експертного забезпечення правосуддя можна виокремити й необхідність більш чіткого законодавчого регламентування гарантій забезпечення діяльності судового експерта [2, с. 114].

Аналіз та вивчення чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, свідчить про те, що поза межами правового регулювання залишилися питання про самоврядування судових експертів, оскільки не можна на саморегульовану організацію покласти функції держави з підготовки кадрів, створення та роботи експертно-кваліфікаційних комісій тощо. Убачається, що ведення Державного реєстру атестованих судових експертів і Реєстру методик проведення судових експертиз має залишатися компетенцією державного управління. Крім цього, дискусійними є пропозиції щодо введення

в процесуальне та базове законодавство рецензій як процесуальних документів.

У зв'язку із цим доречною є точка зору В. Ю. Шепітька та критика таких рецензувань. Слушно ставиться запитання: яка мета такого рецензування, кому це вигідно, хто оцінюватиме висновок експерта та здійснюватиме рецензування? Важливим є питання, яке стосується процесуальної сутності рецензії на висновок експерта. Висновок експерта — це джерело доказів, а що таке рецензія? Однією з особливостей оцінки висновку експерта є необхідність спеціального мотивування підстав, за якими відкидають висновок. Якщо існують сумніви щодо результатів судової експертизи, то можна призначити та провести повторну експертизу, залучити комісію експертів, допитати експерта в суді [5, с. 27].

Для вдосконалення організації судово-експертної діяльності важливого значення набуває необхідність визначити оптимальне навантаження на експерта, адже спостерігається постійне збільшення навантаження судових експертів за незмінного підходу до штатного розкладу. Необхідно також закріпити рівність сторін (обвинувачення та захисту) у кримінальному провадженні, повернути їм право самостійно залучати обраного ними експерта (зокрема, приватного) та легалізувати в кримінальному процесі проведення альтернативних експертиз (зокрема, криміналістичних). Це наблизить законодавство України до законодавства країн — членів Євросоюзу, дасть змогу реалізувати принцип змагальності сторін у судочинстві, сприятиме підвищенню якості та наукового рівня висновків експертів у конкурентних умовах.

Отже, в умовах сьогодення перспективи судової реформи в Україні значною мірою залежать від ефективності провадження державної політики щодо належного забезпечення судово-експертної діяльності. Нині цей напрям потребує вдосконалення та реформування з урахуванням міжнародних стандартів і сучасних досягнень науки й техніки у цій галузі знань.

#### Список використаних джерел

1. Авдєєва Г. К. Проблеми реалізації прав учасників кримінального провадження на використання спеціальних знань в умовах змагального судочинства // Криміналістика і судова експертиза. 2019. № 64. С. 223—232.
2. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. Харків : Право, 2019. Вип. 19. С. 102—117.
3. Сімакова-Єфремян Е. Б. Щодо необхідності реформування базового законодавства України про експертне забезпечення правосуддя // Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя : мат-ли круглого столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків : ХНДІСЕ, 2020. С. 12—15.
4. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новачі, перспективи : добірка наук. пр. / упоряд.: Н. А. Чмутова. Харків : Право, 2020. 1280 с.
5. Шепітько В. Ю. Проблеми нормативно-правового регулювання судово-експертної діяльності в Україні // Проблеми реформування базового законодавства України з питань експертного забезпечення правосуддя : мат-ли круглого столу (Харків, 06—07.02.2020). Харків : ХНДІСЕ, 2020. С. 25—27.

#### В. Ю. Шепітько,

доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри криміналістики  
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,  
e-mail: Shepitko.valery@gmail.com

### ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

**Анотація.** Розглянуто історичні передумови застосування різних форм спеціальних знань у кримінальному провадженні та необхідність правового регулювання судово-експертної діяльності. Визначено роль правової регламентації в оптимізації проведення судових експертиз. Підкреслено важливість міжнародного співробітництва в галузі судової експертизи та встановлено основні напрями діяльності Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI).

**Ключові слова:** судова експертиза, судово-експертна діяльність, судовий експерт, обізнана особа, міжнародні судово-експертні мережі, Європейська мережа судово-експертних установ.

**Abstract.** Historical preconditions as to application of various forms of specific expertise in criminal proceedings and the need for legal regulation of forensic activities are considered. The role of legal regulations in optimizing forensic examinations is determined. The importance of international cooperation in the field of forensic science is emphasized and

main directions in the activity of the European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI) are established.

**Keywords:** forensic examination, forensic activity, forensic expert, third party expert, international forensic networks, European Network of Forensic Science Institutes.

**Аннотация.** Рассмотрены исторические предпосылки применения различных форм специальных знаний в уголовном судопроизводстве и необходимость правового регулирования судебно-экспертной деятельности. Определена роль правового регулирования в оптимизации проведения судебных экспертиз. Подчеркнута важность международного сотрудничества в сфере судебной экспертизы и установлены основные направления деятельности Европейской сети судебно-экспертных учреждений (ENFSI).

**Ключевые слова:** судебная экспертиза, судебно-экспертная деятельность, судебный эксперт, сведущее лицо, международные судебно-экспертные сети, Европейская сеть судебно-экспертных учреждений.